

فهرست

۷	درس اول تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر
۱۲	درس دوم ایران و جهان در آستانه دوره معاصر
۱۸	درس سوم سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه)
۲۴	درس چهارم اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عصر قاجار
۲۸	درس پنجم نهضت مشروطه ایران
۳۶	درس ششم جنگ جهانی اول و ایران
۴۱	درس هفتم ایران در دوره حکومت رضاشاه
۴۴	درس هشتم جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن
۵۱	درس نهم نهضت ملی‌شدن صنعت نفت ایران
۵۵	درس دهم انقلاب اسلامی
۶۰	درس یازدهم استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی
۶۳	درس دوازدهم جنگ تحمیلی و دفاع مقدس
۶۸	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۹۶	آزمون‌ها
۱۰۳	پاسخ‌نامه تشریحی
۱۲۰	خلاصه درس‌ها
۱۲۶	تصاویر
۱۲۹	پاسخ‌نامه کلیدی

تحولات تاریخ‌نگاری دوره معاصر

الف تاریخ‌نگاری سنتی و میراث تاریخی

مورخان مسلمان که تعداد قابل توجهی از آنان ایرانی بودند، طی صدها سال ثبت و ضبط وقایع، میراث غنی و منبع مهمی برای فهم رویدادهای تاریخی در اختیار ما قرار دادند.

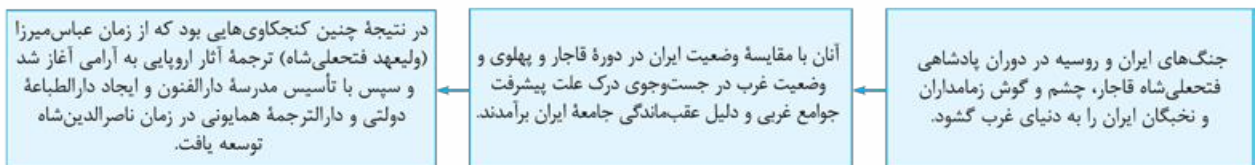
برخی از ویژگی‌های آثار تاریخ‌نگاران سنتی: ۱) بیشتر به ثبت و ضبط وقایع شاهان و امور آن‌ها پرداخته شده است. ۲) غالباً این آثار با خصوصیات ادبی تألیف شده‌اند. ۳) مورخان سنتی گاهی با زبان تملق و مدح شاهان سخن گفته‌اند و ۴) بیشتر از آن‌که مورخ حقیقت باشند کاتب دربار بودند. ۵) در بسیاری از موارد سبک نگارش این آثار سخت است. ۶) در آن‌ها تحلیل و تفسیر کم‌تر دیده می‌شود. بسیاری از منابع در دسترس تاریخ بر زندگی شاهان و جنگ‌های آن‌ها تأکید دارد اما با این حال میراثی غنی از منابع مکتوب وجود دارد که فراتر از تاریخ‌نگاری صرف هستند. با احیای این گونه از آثار می‌توان به مکتوبات ارزشمندی درباره زندگی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی گذشتگان و منابع جدی برای سنجش و نقد وقایع گذشته دست پیدا کرد.

بخش زیادی از این میراث نیاز به تصحیح، ترجمه و چاپ دارد که ۱) با وجود تلاش‌های زیاد برای احیای آن، به اندازه کافی مورد توجه قرار نگرفته و ۲) به دلیل غفلت در برهه‌هایی از تاریخ بسیاری از نسخه‌ها نیز از دست رفته است.

ب) تاریخ‌نگاری معاصر

در دوره معاصر، صورت جدیدی از تاریخ‌نگاری در کشورمان رواج یافت که از نظر بینش و روش با تاریخ‌نویسی سنتی تفاوت داشت. زمینه‌های پیدایش:

از مورخان مشهور عصر قاجار

در دوره ریاست او آثار فراوانی توسط وی و دیگر مترجمان به فارسی ترجمه شد.

محمدحسن خان اعتمادالسلطنه

یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی که به ریاست دارالترجمه همایونی منتصب شد.

سر هنری راولینسون. دیپلمات انگلیسی در عصر قاجار، نخستین شرق‌شناسی بود که با مطالعه کتیبه بیستون موفق به خواندن خط میخی شد.

کتیبه بیستون

بخش زیادی از اولین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی، **نوشته‌های تاریخی** بودند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت. گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان **منجر به** رمزگشایی کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان شد و اطلاعات دقیق و جدید درباره تاریخ ایران به دست آمد. گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران **منابع نوینی را** در اختیار مورخان قرار داد و زمینه تحولی عمیق و اساسی در تاریخ‌نگاری سنتی فراهم شد.

نهیجه ۱ جنگ‌های ایران و روسیه و **۲** گسترش فعالیت‌های علمی شرق‌شناسان **از عوامل تحول در** تاریخ‌نگاری ایران بود.

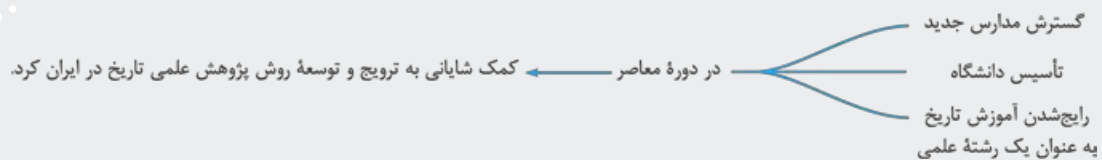
انتقاد به تاریخ‌نویسی سنتی

پیش از ظهور تاریخ‌نگاری نوین در ایران، برخی از تاریخ‌نگاران سنتی دوره قاجار علی‌رغم حفظ ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، جنبه‌هایی از ویژگی‌های تاریخ‌نویسی سنتی را مورد انتقاد قرار دادند. در جدول زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

مورخ	توضیحات
خاوری شیرازی	یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی بود. وی مورخ عصر فتح‌علی‌شاه و نویسنده تاریخ ذوالقرنین می‌باشد. او به ساده‌نویسی، حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان داد و به نکوهش تملق‌گویی پرداخت. وی می‌نویسد: «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند ... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند ...» (البته او خود همه‌جا پایبند به این نظر نبوده است!)
میرزا محمدجعفر خورموجی	از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب حقایق‌الآخبار ناصری است. او با انتقاد از تملق‌گویی، اولین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
محمدحسن خان اعتمادالسلطنه	با این‌که تاریخ‌نویس دربار بود، گام‌های بلندی را در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت و کوشید آثار خود را تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور کند. وی در یکی از آثار خود به نام صدرالتواریخ ، امیرکبیر را بسیار ستایش می‌کند.
میرزا فتحعلی آخوندزاده	متفکر عصر قاجار بود و با این‌که مورخ نبود، به شیوه علمی تاریخ‌نویسی سنتی را نقد کرد. وی در رساله ایراد ، شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی‌خان هدایت را به دلیل استفاده از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی نقد کرد.

روش تاریخ‌نگاری معاصر

در شیوه تاریخ‌نگاری معاصر ایران، تاریخ‌نویسان و پژوهشگران با استفاده از روش تحقیق علمی، بهره‌برداری از منابع، اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقادی آن‌ها به ارزیابی رویدادهای تاریخی می‌پرداختند و یافته‌های خود را به زبانی ساده می‌نوشتند. آنان هم‌چنین سعی می‌کردند که از نتایج علمی چون باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اسطوره‌شناسی و ... در مطالعه تاریخ استفاده کنند.

سایر مواردی که در ارتقای تاریخ‌نگاری جدید مؤثر بوده‌اند: ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی و تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقالات علمی فراوان

بهبود تاریخ‌نگاری معاصر

اساس بینش مورخان سنتی ← با تأکید به بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات استوار بود ← در تاریخ‌نویسی معاصر به جنبه‌های گوناگون حیات انسانی اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی توجه بیشتری می‌شود.

تأثیر عمیقی بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی داشت ← آنان به ابعاد گوناگون رویدادهای تاریخی و ← به ویژه نقش مردم توجه نشان دهند. این بینش در کتاب تاریخ بیداری ایرانیان (نوشته محمد ناظم‌الاسلام کرمانی) پدیدار شده است. (او در این کتاب ضمن توجه به مردم، نقش طبقات مختلف اجتماعی را در انقلاب مشروطیت نشان داده است).

انقلاب مشروطیت

رویدادهای دیگری که تأثیر عمیقی در بینش مورخان ایرانی گذاشت: ① نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر ② جنگ جهانی اول و دوم و اشغال ایران ③ کودتاهای ۱۲۹۹ و ۱۳۳۲ش ④ جنبش ملی‌شدن نفت ⑤ انقلاب اسلامی

میرزا حسن‌خان مشیرالدوله پیرنیا

عباس اقبال آشتیانی

محمدابراهیم باستانی پاریزی

برخی از نمایندگان تاریخ‌نگاری معاصر ایران

مورخ / پژوهشگر	اثر و تألیف
حسن پیرنیا (مشیرالدوله)	سیاستمدار و تاریخ‌نگار؛ مؤلف تاریخ ایران باستان در سه جلد
احمد کسروی	تاریخ‌نگار، زبان‌شناس و حقوقدان؛ نویسنده تاریخ مشروطه ایران، تاریخ هجده‌ساله آذربایجان، تاریخ پانصدساله خوزستان
محمد قزوینی (علامه قزوینی)	ادیب، مصحح و پژوهشگر تاریخ و فرهنگ ایران؛ از جمله آثار مهم وی تصحیح تاریخ جهانگشای جوینی و مجموعه مقالات و یادداشت‌های تاریخی در چندین جلد
غلامرضا رشید یاسمی	مؤلف، مصحح و مترجم آثاری در موضوع تاریخ و ادبیات؛ نویسنده تاریخ ملل و نحل و تاریخ مختصر ایران، مترجم چندین اثر مهم تاریخی مانند ایران در زمان ساسانیان اثر کریستن سن و تاریخ قرن هجدهم، انقلاب کبیر فرانسه و امپراتوری ناپلئون نوشته آلبر ماله و ژول ایزاک
عباس اقبال آشتیانی	تاریخ مفصل ایران از صدر اسلام تا انقراض قاجاریه و آثار دیگر تاریخی به صورت تألیف، ترجمه و تصحیح متون؛ مؤلف کتاب‌های درسی تاریخ در دوران پهلوی
سعید نفیسی	ادیب، تاریخ‌نگار، مترجم و شاعر، استاد دانشگاه؛ مؤلف تاریخ تمدن ساسانی، تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران در دوره معاصر و ده‌ها اثر دیگر در موضوع تاریخ و ادبیات
نصرالله فلسفی	تألیف زندگانی شاه عباس اول در پنج جلد و نویسنده و مترجم آثار متعدد دیگر در تاریخ ایران و جهان؛ مؤلف کتاب‌های درسی تاریخ و جغرافیا در دوران پهلوی
عبدالحسین زرین‌کوب	ادیب، تاریخ‌نگار و مترجم و استاد دانشگاه؛ نویسنده و مترجم آثار متعدد در تاریخ و ادبیات از جمله تاریخ مردم ایران، روزگاران، دو قرن سکوت، بامداد اسلام و تاریخ در ترازو
فریدون آدمیت	تاریخ‌نگار؛ مؤلف آثار تاریخی متعدد از جمله آن‌هاست: امیرکبیر و ایران، اندیشه‌های طالبوف، اندیشه‌های میرزا فتحعلی آخوندزاده، اندیشه‌های میرزا آقاخان کرمانی، ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران
محمدابراهیم باستانی پاریزی	تاریخ‌نگار، استاد دانشگاه؛ مؤلف، مصحح ده‌ها اثر تاریخی و ادبی، از آن جمله است. تاریخ کرمان، فرماندهان کرمان، سیاست و اقتصاد عصر صفوی و یعقوب لیث و ...

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

منابع پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به دوران پیش از آن، از کثرت و تنوع بسیاری برخوردار است.

- عمده‌ترین منابع مهم دوره معاصر
- (۱) کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها (تراجم) و ...)
 - (۲) نشریات (روزنامه‌ها و مجلات)
 - (۳) اسناد و منابع آرشیوی، بناها، وسایل و ابزارها

الف) کتاب‌ها

برخی از کتاب‌های تاریخی عصر قاجار

عنوان کتاب	مؤلف
تاریخ محمدی	محمدتقی ساروی
مآثر السلطانیه	عبدالرزاق بیگ دنبلی خوبی
تاریخ نو	جهانگیر میرزا
اکسیرالتواریخ	علیق‌لی میرزا اعتضاد السلطنه
تاریخ جهان‌آرا	میرزا صادق وقایع‌نگار
ناسخ‌التواریخ	میرزا محمدتقی سپهر (لسان‌الملک)
روضه‌الصفای ناصری	رضاق‌لی هدایت
تاریخ تبریز	نادر میرزا
تاریخ منتظم ناصری	محمدحسن خان اعتماد السلطنه
صدرالتواریخ	محمدحسن خان اعتماد السلطنه
افضل‌التواریخ	غلامحسین افضل‌الملک
تاریخ دخانیه	شیخ حسن اصفهانی (کربلایی)

۱- تاریخی: در دوره معاصر و به ویژه عصر قاجار کتاب‌های زیادی درباره تاریخ توسط مورخان ایرانی با دو رویکرد سنتی و جدید نوشته شده است. علاوه بر این در دوره قاجار چند تن از اروپاییان که بیشتر آنان مدتی را در ایران به سر برده بودند، کتاب‌هایی درباره تاریخ ایران نوشتند که جزء منابع آن دوره محسوب می‌شوند.

۲- خاطرات: در دوره معاصر عده بسیاری از شخصیت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و یا مردم عادی اقدام به نگارش خاطرات خود کردند. محتوای این آثار، حاوی برخی اطلاعات ارزشمند درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرح حال رجال آن دوره است که به ندرت در سایر منابع پیدا می‌شود.

تعدادی از خاطرات متعلق به دوره معاصر را در جدول زیر مشاهده می‌کنید:

عصر قاجار	دوره پهلوی	دوره جمهوری اسلامی
روزنامه خاطرات ناصرالدین‌شاه	خاطرات سلیمان بهبودی، رئیس دفتر رضاشاه	خاطرات آیت‌الله هاشمی رفسنجانی سیاستمدار برجسته و بانفوذ جمهوری اسلامی ایران
روزنامه خاطرات اعتماد السلطنه	خاطرات محمدعلی فروغی، متفکر و سیاستمدار دوران قاجار و پهلوی	نورالدین پسر ایران، خاطرات سید نورالدین عافی، رزمنده دوران دفاع مقدس
خاطرات سیاسی میرزا علی‌خان امین‌الدوله	خاطرات و تألمات دکتر محمد مصدق	من زنده‌ام، خاطرات دوران اسارت معصومه آباد، آزاده دوران دفاع مقدس
خاطرات تاج‌السلطنه (دختر ناصرالدین‌شاه)	خاطرات محمدعلی مجتهدی، مؤسس دانشگاه صنعتی شریف و رئیس مدرسه البرز	خاطرات آیت‌الله مهدوی کنی، شخصیت مذهبی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران
شرح زندگانی من (خاطرات عبدالله مستوفی از خاندان مستوفیان قاجار)	یادداشت‌های غلم، نخست‌وزیر و وزیر دربار محمدرضاشاه پهلوی	به اوجاقت قسم، خاطرات آموزشی محمد بهمن‌بیگی

۳- سفرنامه‌ها: در دوره قاجار سفرنامه‌نویسی گسترش زیادی پیدا کرد و تعداد قابل توجهی از شخصیت‌های این عصر، دیده‌ها و شنیده‌های خود را در جریان سفرهای داخلی و خارجی نوشتند: ① از ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است. ② بعضی از مقام‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دوره قاجار نیز سفرنامه‌های جالبی نوشته‌اند. ③ عده‌ای از سفرا، مأموران، بازرگانان و جهانگردان خارجی نیز خاطرات سفر خود به ایران را در قالب سفرنامه نوشته و منتشر کرده‌اند. سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند و حاوی اطلاعات باارزشی درباره موضوعات اقتصادی مانند مالیات، گمرک، راه‌ها و مسائل اجتماعی مثل آداب و رسوم، پوشاک، تغذیه و مباحث فرهنگی، دینی، هنری و معماری هستند. علاوه بر این موارد، آثار ادبی، زندگی‌نامه‌ها (تذکره‌ها)، کتاب‌های جغرافیایی و متون کلامی، فقهی، فلسفی و حقوقی مربوط به دوران معاصر هم حاوی اخبار و اطلاعات سودمندی برای پژوهش‌های تاریخی به شمار می‌روند.

در جدول زیر برخی از آثار ادبی عصر قاجار را می‌بینیم:

دیوان ملک‌الشعرا صبا؛ گلشن صبا؛ مثنوی شاهنشاه‌نامه صبا؛ دیوان وصال شیرازی؛ دیوان قآنی؛ باغ بهشت، دیوان اشعار طنز سید اشرف‌الدین حسینی (نسیم شمال) شاعر آزادی‌خواه عصر مشروطه؛ دیوان اشعار میرزاده عشقی، شاعر عصر مشروطه، مجموعه اشعار عارف قزوینی، شاعر مشروطه‌خواه	شعر
مجموعه رسائل و منشآت میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام فراهانی که حاوی چند رساله، نامه‌های دوستانه، عهدنامه‌ها و وقف‌نامه‌هاست؛ منشآت امیرنظام گروسی مشتمل بر نامه‌های دوستانه و رسمی	منشآت
کتاب احمد یا سفینه طالبی نوشته عبدالرحیم طالبوف مشتمل بر داستان گفت‌وگوی پدری با فرزند خیالی خود، نویسنده ضمن شرح اختراعات و اکتشافات جدید، در هر فرصتی از پیشرفت اروپاییان و پس‌ماندن ایرانیان سخن به میان آورده و درس اخلاق و میهن‌پرستی به احمد پسر خردسال خود می‌آموزد و از رسوم و عادات ناپسند و خرافات و اوهام انتقاد می‌کند. سیاحت‌نامه حاج زین‌العابدین مراغه‌ای، سفرنامه‌ای خیالی یا نخستین رمان اصیل اجتماعی به زبان فارسی است که ضمن توصیف زندگانی مردم ایران، جنبه‌هایی از آن را مورد نقد قرار می‌دهد. این اثر در آگاهی سیاسی و اجتماعی مردم ایران و جنبش آنان علیه نظام استبدادی و برقراری مشروطه تأثیر بسزایی داشت.	داستان و رمان

۱۱۰ (ب) نشریات

یکی از ابداعات تأثیرگذار تمدن جدید غربی بود که در دوره قاجار به ایران راه یافت. نشریه (روزنامه) به عنوان رسانه گروهی از طریق آگاهی‌بخشی عمومی تأثیرات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زیادی بر جامعه ایرانی نهاد.

کاغذ اخبار ← اولین روزنامه در ایران که توسط میرزا صالح شیرازی (یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان) در تهران منتشر شد (۱۲۵۳ق).
وقایع اتفاقیه ← چند سال بعد از انتشار کاغذ اخبار، امیرکبیر به منظور رشد آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه، روزنامه وقایع اتفاقیه را چاپ کرد که بعداً به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد.

برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند که نسخه‌هایی از آن‌ها به صورت مخفیانه به داخل ایران می‌رسید به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار + نبود آزادی بیان

روزنامه قانون	روزنامه حبل‌المتین
از سال ۱۳۰۷ق توسط میرزا ملکم‌خان در لندن شروع به انتشار کرد و به تندی حکومت قاجار را مورد انتقاد قرار می‌داد.	به صورت هفتگی توسط سید جلال‌الدین کاشانی در کلکته هندوستان منتشر می‌شد و نقش مؤثری در بیداری افکار ایران و ترویج اندیشه آزادی‌خواهی و مشروطه‌طلبی داشت.
از جمله روزنامه‌های فارسی زبان که در دوران قبل از انقلاب مشروطه خارج از ایران منتشر شدند.	

پس از پیروزی انقلاب مشروطه ← رشد سریع نشریات

در دوران پهلوی ← با وجود آن‌که شاهد وجود برخی مجلات تخصصی هستیم مانند ❶ مجله یادگار به مدیریت و سردبیری عباس اقبال آشتیانی ❷ مجله وحید به مدیریت سیف‌الله وحیدنیا ❸ نشریه بررسی‌های تاریخی (از جمله قدیمی‌ترین نشریات تخصصی تاریخی به شمار می‌روند). اما در مجموع تعداد مطبوعات و شمار انتشار آن‌ها نسبت به عصر احمدشاه کاهش داشت.

پس از پیروزی انقلاب ← در کنار رشد بالای مراکز انتشاراتی و کتب مختلف، نشریات عمومی و تخصصی از تنوع و عمق بسیار بالایی برخوردار شد. نشریات قدیمی منبع پژوهشی ارزشمندی در مطالعات تاریخ معاصر به شمار می‌روند. بسیاری از احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده‌اند و منبع سودمندی برای پژوهشگران هستند که دیدگاه و مواضع آن‌ها را بررسی کنند.

ایرج افشار

با رواج تاریخ‌نگاری جدید و اهمیت یافتن اسناد به عنوان منبعی مهم در مطالعات تاریخی، بسیاری از پژوهشگران و مؤسسات علمی و تحقیقاتی به انتشار اسناد اهتمام نشان دادند. از جمله برجسته‌ترین سندپژوهان و نسخه‌شناسان می‌توان به ایرج افشار (۱۳۰۴ - ۱۳۸۹ش) اشاره کرد.

۱۱۱ (ب) اسناد و منابع آرشیوی

اسناد تاریخی شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، نامه‌های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می‌شوند.

آرشیو: با توجه به اهمیتی که اسناد در پژوهش‌های تاریخی دارند، در اکثر کشورهای دنیا محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها برای استفاده محققان ایجاد شده است که به این مکان آرشیو می‌گویند. آرشیو ملی هر کشور محل نگهداری اساسی‌ترین و مهم‌ترین اسناد و مدارک مربوط به آن کشور است.

اسناد حاوی ← اطلاعات بسیار باارزش و منحصر به فردی درباره مسائل و موضوعات سیاسی، اداری، اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) و فرهنگی، دیدگاه و عملکرد افراد، شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی هستند.

۱- سند تاریخی اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی هستند که دیگر ارزش اداری و روزمره ندارند، اما به دلیل اهمیت خاص خود و محتوای مهم، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار می‌گیرند و قابلیت نگهداری دائمی دارند.

- ۱- چه تعداد از گزاره‌های زیر در مورد عده‌ای از تاریخ‌نگاران سنتی درست است؟
 (الف) بیش از آن که مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند. (ب) تحلیل و تفسیر در این آثار به چشم نمی‌خورد.
 (پ) آنان آثار خود را با خصوصیات ادبی تألیف می‌کردند. (ت) بیشتر به ثبت وقایع شاهان و امور آن‌ها همت داشتند.
 (۱) یک (۲) سه (۳) دو (۴) چهار
- ۲- کدام منبع گستره‌ای فراتر از تاریخ‌نگاری صرف را شامل نمی‌شود؟
 (۱) تحقیقات رجالی (۲) کتاب‌شناسی‌ها (۳) زندگی‌نامه بزرگان (۴) وقایع زندگی شاهان
- ۳- تعداد زیادی از منابع در دسترس در تاریخ، بیشتر بر کدام مورد تأکید دارد؟
 (۱) جنگ‌های شاهان (۲) زندگی اقتصادی گذشتگان (۳) وضع اجتماعی (۴) تاریخ‌نگاری صرف
- ۴- کدام رویداد و در زمان کدام پادشاه، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد؟
 (۱) جنگ‌های ایران و روسیه - ناصرالدین‌شاه (۲) جنگ‌های ایران و روسیه - فتحعلی‌شاه
 (۳) ترجمه آثار اروپایی - ناصرالدین‌شاه (۴) ترجمه آثار اروپایی - فتحعلی‌شاه
- ۵- آغاز ترجمه آثار اروپایی در زمان عباس میرزا پیامد چه عاملی بود؟
 (۱) جنگ‌های ایران و روسیه (۲) جست‌وجوی درک علل پیشرفت جوامع غربی
 (۳) تأسیس دارالترجمه همایونی (۴) مقایسه وضعیت ایران و غرب
- ۶- کدام گزینه به روابط علمی تاریخ‌نگاری جدید ایران به درستی اشاره دارد؟
 (۱) گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان ← قرارگرفتن منابع نوین پیش روی مورخان
 (۲) ترجمه نوشته‌های تاریخی از زبان‌های اروپایی ← آشنایی مورخان ایرانی با بینش مورخان اروپایی
 (۳) جنگ‌های ایران و روسیه ← گسترش ترجمه آثار اروپایی
 (۴) گسترش کشفیات باستان‌شناسی ← رمزگشایی کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان
- ۷- کدام گزینه، عبارت زیر را به درستی تکمیل می‌کند؟
 «سر هنری راولینسون، سیاستمدار در عصر نخستین شرق‌شناسی بود که با مطالعه کتیبه موفق به خواندن خط میخی شد.»
 (۱) انگلیسی - قاجار - بیستون (۲) فرانسوی - قاجار - بیستون
 (۳) انگلیسی - صفوی - نقش رستم (۴) فرانسوی - صفوی - نقش رستم
- ۸- بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به فارسی در دوره قاجار به کدام کتاب‌ها اختصاص داشت؟
 (۱) فلسفی (۲) تاریخی (۳) سیاسی (۴) ادبی
- ۹- کدام گزینه در رابطه با عبارت «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند ... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند ...» درست نیست؟
 (۱) برخی از تاریخ‌نگاران سنتی دوره قاجار منتقد ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی شدند.
 (۲) این عبارت متعلق به یکی از منتقدان پیشگام تملق و متکلف‌نویسی در زمان فتحعلی‌شاه قاجار است.
 (۳) نویسنده این عبارت به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان می‌داد و تملق‌گویی را نکوهش می‌کرد.
 (۴) قبل از ظهور تاریخ‌نگاری نوین در ایران برخی از تاریخ‌نگاران سنتی به انتقاد از تاریخ‌نویسی سنتی پرداختند.
- ۱۰- کدام مورخان به ترتیب، «در کتاب حقایق‌الآخبار ناصری برای نخستین بار واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داد» و «در کتاب صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش کرد»؟
 (۱) خاوری شیرازی - اعتمادالسلطنه (۲) خاوری شیرازی - خورموجی (۳) خورموجی - اعتمادالسلطنه (۴) اعتمادالسلطنه - خورموجی
- ۱۱- هر یک از موارد «رسالة ایراد و تاریخ‌نویسی درباری» متعلق به کدام یک از شخصیت‌های زیر است؟
 (الف) رضاقلی‌خان هدایت (ب) آخوندزاده (پ) اعتمادالسلطنه
 (۱) الف - پ (۲) ب - الف (۳) پ - ب (۴) ب - پ
- ۱۲- کدام مورد از ویژگی‌های روش تاریخ‌نگاری نوین در ایران نیست؟
 (۱) استفاده از نتایج تحقیقات علوم دیگر (۲) استفاده از روش تحقیق علمی
 (۳) بهره‌برداری از اسناد و مدارک معتبر (۴) بررسی جنبه‌های گوناگون حیات انسانی
- ۱۳- کدام مورد از عواملی که در دوره معاصر کمک شایانی به ترویج و توسعه روش پژوهش علمی تاریخ در ایران کرد، نیست؟
 (۱) تأسیس دانشگاه (۲) ایجاد مراکز تحقیقاتی در حوزه مطالعات تاریخی
 (۳) رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی (۴) گسترش مدارس جدید

۱۴- اساس کار تاریخ‌نگاران سنتی کدام مورد بود؟

- (۱) تأکید بر مصنوع و متکلف‌نویسی و پرهیز از ساده‌نویسی
- (۲) بررسی سیر حوادث و مطالعه علل و نتایج رویدادها
- (۳) بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آن‌ها
- (۴) عدم توجه به زندگی اجتماعی و حیات فرهنگی و اقتصادی مردم

۱۵- هر یک از موارد: «مجلات - خاطرات - تراجم» جزء کدام گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر محسوب می‌شوند؟

- (۱) نشریات - وسایل و ابزارها - زندگی‌نامه‌ها
- (۲) روزنامه‌ها - اسناد - زندگی‌نامه‌ها
- (۳) نشریات - کتاب‌ها - کتاب‌ها
- (۴) روزنامه‌ها - وسایل و ابزارها - کتاب‌ها

۱۶- کدام کتاب به نقش طبقات گوناگون اجتماعی در انقلاب مشروطیت پرداخته و کدام کتاب توسط اروپاییانی که در دوره قاجار مدتی در ایران به سر برده بودند نوشته شده است؟

قسمتی از سؤال از تصویر صفحه ۸ کتاب درسی طرح شده!

- (۱) تاریخ منتظم ناصری - تاریخ کامل ایران
- (۲) تاریخ بیداری ایرانیان - تاریخ نو
- (۳) تاریخ بیداری ایرانیان - تاریخ کامل ایران
- (۴) تاریخ منتظم ناصری - تاریخ نو

۱۷- کدام مورد در عصر قاجار گسترش فراوانی یافت؟

- (۱) خاطرات
- (۲) سفرنامه‌ها
- (۳) زندگی‌نامه‌ها
- (۴) کتاب‌های جغرافیایی

۱۸- کدام گزینه درباره کتاب‌های تاریخی در دوره معاصر درست است؟

- (۱) در دوره معاصر و به ویژه عصر قاجار کتاب‌های متعددی فقط با رویکرد جدید نوشته شد.
- (۲) محتوای کتاب‌های تاریخی دوره معاصر به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود.
- (۳) از ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است.
- (۴) سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ اجتماعی، اقتصادی و نظامی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند.

۱۹- روزنامه‌های قانون و حبل‌المتین،

- (۱) اولین روزنامه‌های ایرانی بودند که در تهران پس از انقلاب مشروطه منتشر می‌شدند
- (۲) به ترتیب توسط سید جلال‌الدین کاشانی و میرزا ملکم‌خان انتشار یافتند
- (۳) از جمله روزنامه‌های حامی حکومت مطلقه قاجار بودند
- (۴) از جمله روزنامه‌های فارسی‌زبان بودند که قبل از انقلاب مشروطه در خارج از ایران منتشر می‌شدند

۲۰- کدام گزینه قدیمی‌ترین نشریه تخصصی تاریخی محسوب می‌شود؟

- (۱) قانون
- (۲) مجله یادگار
- (۳) مجله وحید
- (۴) نشریه بررسی‌های تاریخی

۲۱- در جدول مقابل که مربوط به نشریات است، پاسخ هر یک از موارد به ترتیب کدام است؟

- (۱) میرزا صالح شیرازی - وقایع اتفاقیه - لندن - مجله یادگار
- (۲) سید جلال‌الدین کاشانی - کاغذ اخبار - لندن - مجله وحید
- (۳) سید جلال‌الدین کاشانی - کاغذ اخبار - کلکته - مجله وحید
- (۴) میرزا صالح شیرازی - وقایع اتفاقیه - کلکته - مجله یادگار

۲۲- به کدام دلیل برخی از روزنامه‌نگاران در دوره قاجار، در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند؟

- (۱) آگاهی‌بخشی عمومی
- (۲) نبود آزادی بیان
- (۳) جذب حمایت نخبگان خارج از کشور
- (۴) ترویج اندیشه مشروطه‌طلبی

۲۳- پس از کدام رویداد، رشد نشریات سرعت یافت؟

- (۱) ملی‌شدن صنعت نفت
- (۲) انقلاب اسلامی
- (۳) انقلاب مشروطه
- (۴) تأسیس دارالفنون

۲۴- کدام یک به مطالعه دیدگاه و مواضع احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی کمک می‌کند؟

- (۱) منابع آرشیوی
- (۲) نشریات
- (۳) خاطرات
- (۴) نامه‌های شخصی و اداری

۲۵- کدام گزینه تعریف درستی از سند تاریخی ارائه می‌دهد؟

- (۱) اوراقی هستند که به دلیل ارزش اداری خود، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار می‌گیرند.
- (۲) اوراقی که به دلیل موضوع‌های سیاسی، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار گرفته و قابلیت نگهداری دائمی دارند.
- (۳) اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی که دارای ارزش اداری بوده و قابلیت نگهداری دائمی دارند.
- (۴) اوراقی که ارزش اداری ندارند، اما به دلیل محتوای مهم، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار می‌گیرند.

۲۶- دلیل ایجاد آرشیو در بسیاری از کشورهای جهان چه بود؟

- (۱) اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی
(۳) اطلاعات ارزشمند و منحصر به فرد اسناد
(۲) نگهداری و حفاظت از اسناد
(۴) قابلیت نگهداری دائمی اسناد

۲۷- ایرج افشار به عنوان یک برجسته در تاریخ ایران شناخته می‌شود.

- (۱) مورخ
(۲) باستان‌شناس
(۳) لغت‌شناس
(۴) سندپژوه

(سراسری ۹۸)

۲۸- کدام مورخ درباره نادرشاه، نویسنده جهانگشای نادری است؟

- (۱) میرزا مهدی‌خان استرآبادی
(۲) امینی هروی
(۳) محمد بن خاوندشاه (میرخواند)
(۴) میرزا محمدصادق موسوی

(سراسری ۹۹)

۲۹- کدام چهره برجسته فرهنگی در دوره ناصرالدین‌شاه قاجار، به ریاست دارالترجمه همایونی منصوب گردید؟

- (۱) رضاقلی‌خان هدایت
(۳) حسن پیرنیا (مشیرالدوله)
(۲) میرزا یوسف‌خان مستشارالدوله
(۴) محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه

(فارج از کشور ۹۹)

۳۰- کدام‌یک از مورخان عصر ناصری، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را در اثر خویش بازتاب داده است؟

- (۱) خاوری شیرازی
(۳) میرزا محمدجعفر خورموجی
(۲) فتحعلی‌خان آخوندزاده
(۴) میرزا محمدصادق موسوی

- ۱- **گزینۀ ۳** تحلیل و تفسیر، کم‌تر در این آثار به چشم می‌خورد و آن‌ها آثار خود را غالباً با خصوصیات ادبی تألیف می‌کردند.
- ۲- **گزینۀ ۴** تحقیقات رجالی، کتاب‌شناسی‌ها، زندگی‌نامه عالمان و بزرگان فراتر از تاریخ‌نگاری صرف هستند.
- ۳- **گزینۀ ۱** تعداد زیادی از منابع در دسترس در تاریخ، بیشتر بر تاریخ شاهان و جنگ‌های آن‌ها تأکید دارد.
- ۴- **گزینۀ ۲** جنگ‌های ایران و روسیه در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد.
- ۵- **گزینۀ ۲** زمامداران و نخبگان ایران با مقایسه وضعیت ایران و غرب در جست‌وجوی درک علل پیشرفت جوامع غربی و دلیل عقب‌ماندگی جامعه ایران برآمدند. در نتیجه چنین کنجکاوی‌هایی بود که از زمان عباس‌میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه) ترجمه آثار اروپایی به تدریج آغاز شد.
- ۶- **گزینۀ ۲** بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را نوشته‌های تاریخی تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت.
- ۷- **گزینۀ ۱** سر هنری راولینسون، سیاستمدار انگلیسی در عصر قاجار، نخستین شرق‌شناسی بود که با مطالعه کتیبه بیستون موفق به خواندن خط میخی شد.
- ۸- **گزینۀ ۲** بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی، نوشته‌های تاریخی بودند.
- ۹- **گزینۀ ۱** در عصر قاجار برخی از تاریخ‌نگاران سنتی، در عین پابندی به ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، بعضی از ویژگی‌های این نوع از تاریخ‌نگاری را نقد کردند.
- ۱۰- **گزینۀ ۳** میرزا محمدجعفر خورموجی نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داد و محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه در یکی از آثار خود به نام صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش می‌کند.
- ۱۱- **گزینۀ ۴** رساله ایراد متعلق به میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده است. محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه تاریخ‌نویس درباری بود.
- ۱۲- **گزینۀ ۴** این گزینۀ مربوط به بینش تاریخ‌نگاری جدید است.
- ۱۳- **گزینۀ ۲** گسترش مدارس جدید، تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی در دوره معاصر به ترویج و توسعه روش پژوهش علمی تاریخ در ایران کمک شایانی کرد. ایجاد مراکز تحقیقاتی در حوزه مطالعات تاریخی، در ارتقای تاریخ‌نگاری جدید مؤثر بود.
- ۱۴- **گزینۀ ۳** اساس کار تاریخ‌نگاران سنتی، بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود.
- ۱۵- **گزینۀ ۳** عمده‌ترین منابع مهم دوره معاصر شامل انواع کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها (تراجم) و ...)؛ نشریات (روزنامه‌ها و مجلات)؛ اسناد و منابع آرشیوی بناها، وسایل و ابرارها می‌شود.
- ۱۶- **گزینۀ ۳** محمد ناظم‌الاسلام کرمانی در کتاب تاریخ بیداری ایرانیان ضمن توجه به مردم، نقش طبقات گوناگون اجتماعی را در انقلاب مشروطیت به روشنی نشان داده است. تاریخ کامل ایران نوشته سرجان ملکم است؛ وی از اروپاییانی است که در دوره قاجار مدتی را در ایران به سر برد.

- ۱۷- **گزینۀ ۲** در عصر قاجار سفرنامه‌نویسی گسترش فراوانی یافت.
- ۱۸- **گزینۀ ۳** بررسی گزینۀهای نادرست، گزینۀ (۱): در دوره قاجار کتاب‌های متعددی با هر دو رویکرد موجود است. / گزینۀ (۲): محتوای خاطرات به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود. / گزینۀ (۴): سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ نظامی اهمیت ندارند.
- ۱۹- **گزینۀ ۴** روزنامه‌های قانون و حبل‌المتین از جمله روزنامه‌های فارسی‌زبان بودند که قبل از انقلاب مشروطه در خارج از ایران و به ترتیب توسط میرزا ملکم‌خان و سید جلال‌الدین کاشانی منتشر می‌شدند.
- ۲۰- **گزینۀ ۲** نشریات یادگار، وحید و بررسی‌های تاریخی هر سه از نشریات تخصصی تاریخ‌اند اما مجله یادگار از سایر نشریات قدیمی‌تر است.
- ۲۱- **گزینۀ ۱** اولین روزنامه در ایران توسط میرزا صالح شیرازی، یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان با عنوان کاغذ اخبار در تهران منتشر شد. روزنامه وقایع اتفاقیه بعداً به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد. روزنامه قانون از سال ۱۳۰۷ق توسط میرزا ملکم‌خان در لندن شروع به انتشار کرد. مجله یادگار به مدیریت و سردبیری عباس اقبال آشتیانی بود.
- ۲۲- **گزینۀ ۲** به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند.
- ۲۳- **گزینۀ ۳** پس از پیروزی انقلاب مشروطه، نشریات رشد سریعی پیدا کردند.
- ۲۴- **گزینۀ ۲** بسیاری از احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده‌اند و پژوهشگران با مراجعه به این منابع سودمند می‌توانند دیدگاه‌ها و مواضع آنان را بررسی کنند.
- ۲۵- **گزینۀ ۴** سند تاریخی، اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی هستند که دیگر ارزش اداری و روزمره ندارند، اما به دلیل اهمیت محتوایی‌شان، در پژوهش‌های تاریخی به آن‌ها استناد می‌شود و قابلیت نگهداری دائمی دارند.
- ۲۶- **گزینۀ ۱** با توجه به اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی، در بسیاری از کشورهای جهان محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها برای استفاده محققان ایجاد شده است. به این مکان آرشیو گفته می‌شود.
- ۲۷- **گزینۀ ۴** از جمله برجسته‌ترین سندپژوهان و نسخه‌شناسان می‌توان به ایرج افشار اشاره کرد.
- ۲۸- **گزینۀ ۱** میرزا مهدی‌خان استرآبادی، مورخ دربار نادرشاه، در کتاب‌های «جهانگشای نادری» و «درة نادره» فتوحات نادر را شرح می‌دهد و وی را ستایش می‌کند.
- ۲۹- **گزینۀ ۴** محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه، از مورخان مشهور عصر قاجار، یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی دوره ناصری بود که به ریاست دارالترجمه همایونی برگزیده شد.
- ۳۰- **گزینۀ ۳** میرزا محمدجعفر خورموجی، از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب حقایق‌الخبار ناصری، که از منتقدان تملق‌گویی بوده، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.

تاریخ‌نگاری

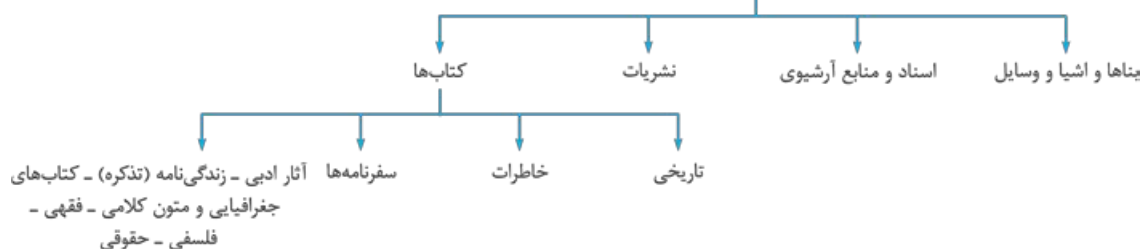
- ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی
 - ثبت وقایع شاهان و امور آنها
 - تألیف آثار با خصوصیات ادبی
 - زبان تملق و مدح شاهان
 - سبک سخت نگارش
 - تحلیل و تفسیر اندک

- تاریخ‌نگاری معاصر
 - جنگ‌های ایران و روسیه موجب توجه به دنیای غرب ← ترجمه آثار اروپایی ← آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با روش مورخان اروپایی شد.
 - گسترش فعالیت‌های علمی شرق‌شناسان و کشفیات باستان‌شناسی در ایران موجب ایجاد منابع نوین و تحول عمیق در تاریخ‌نگاری سنتی شد.

روش تاریخ‌نگاری نوین: استفاده از روش تحقیق علمی - بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آن‌ها زبان ساده - استفاده از نتایج تحقیقات علوم باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی و اسطوره‌شناسی

بیش تاریخ‌نگاری	
نوین	سنتی
توجه به جنبه‌های گوناگون حیات انسانی	بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

تاریخ سیاسی

افتخار به

- نادرشاه:** شکست افغان‌ها شکست عثمانی و بیرون‌راندن روس‌ها (قبل از سلطنت) / تلاش برای حل اختلافات سیاسی و مذهبی با عثمانی (بعد از سلطنت) / عادل‌شاه و ابراهیم‌شاه: سلطنت کوتاه‌مدت
- شاهرخ:** تا زمان آقامحمدخان قاجار بر شهر مشهد حکومت کرد.

زنده

- کریم‌خان (وکیل‌الرعا یا):** پرهیز از سیاست جنگ و کشورگشایی / حکومت ۷ نفر در کم‌تر از ۱۵ سال پس از مرگ کریم‌خان
- لطفعلی‌خان:** با وجود شجاعت زیاد از آقامحمدخان شکست خورد.

فاجعه

- آقامحمدخان:** غلبه بر لطفعلی‌خان / سرکوب طغیان حاکم گرجستان (قبل از سلطنت) / لشکرکشی به خراسان ← برای برچیدن حکومت جانشینان نادر و دستیابی به غنایم او / لشکرکشی به قفقاز ← برای برقراری نظم و امنیت
- فتحعلی‌شاه:** سلطنت طولانی ← سرکوب شورش‌های داخلی و تحکیم پادشاهی / آغاز جنگ‌های ایران و روسیه با تصرف گرجستان و منطقه قفقاز توسط روس‌ها ← معاهدات گلستان و ترکمانچای / مواجهه با رقابت سیاسی و اقتصادی انگلیس و فرانسه در ایران / تعلیم و تجهیز سپاه ایران توسط هیئت نظامی فرانسوی